

İBN-İ HALDUN'UN ASABİYET TEORİSİ TEMELİNDE DEVLETİN GÖÇ PLANLAMASI VE GÖÇMENLERİN HAKLARI İLİŞKİSİ^(*)

Dr. Öğr. Üyesi **Özgür AYDIN**^(**)

Öz

Bu makalede, devleti oluşturan temel unsurlardan birisi olarak kabul edilen nüfus unsuru üzerine İbn-i Haldun'un asabiyet teorisi temelinde yaklaşımı ve modern devletin hukuk düzeninde dayandığı göçmen hakları ilişkisi incelenmektedir. İnsanların birbiri ile dayanışmasının oluşturduğu toplumdaki herkesin evrensel kurallara göre hareket ettiği kalabalıklara dönüşüm, modern devletler açısından nüfus unsurundaki niteliğin takip edilmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle kısa süreli seyahatlerle alışıldık hale gelen kent hareketliliğinin yanında, göç ile gelenlerin oluşturduğu kalabalıklar, modern devlette nüfus unsuru takip etme yükümlülüklerini önemli hale getirmiştir. Bilindiği üzere devlet oluşumundan bahsedebilmek için egemenlik ve ülke unsurlarının yanında nicelik olarak yeterli insan topluluğuna ve nitelik olarak birtakım bağlarla bir arada yaşama iradesine gerek vardır. Aksi takdirde, salt kalabalık halde yaşayan insan toplulukları bir devlet oluşturmazlar.

İbn-i Haldun, tarihsel verileri ve dönemindeki sorunları gözlemleyerek devletin nüfus unsuru incelemiştir. Onun nüfus unsuru oluşturan insan topluluğundaki dayanışmaya karşılık geliştirdiği asabiyet teorisi, nüfus ve göç planlamasında dikkat edilmesi gereken hususlara açıklık getirmektedir. Siyasi iktidarların üzerine kuruldukları toplum içinde asabiyetin beklediği dayanışmayı sağlama görevlerinin bulunduğu işaret eden İbn-i Haldun'a göre, bu görevin hakkıyla yerine getirilmemesi durumunda çözülme yaşanmaktadır. Ekonomik krizlerde, savaşlarda ve doğal afetlerde bir devletin güçlü olabilmesini sağlayan asabiyetin beklediği dayanışmadır. İnsanların haklarına erişme konusunda şüphe duymadığı bir devlete vatandaş olması, modern dönemde gözetilen dayanışmanın temelinde yer almaktadır. İbn-i Haldun'un önerileri doğrultusunda planlanan çalışmanın içeriği; düşünürün asabiyet teorisi bakımından nüfus unsuru oluşturan toplumun niteliği, nüfus planlamasının gerekliliği ve göç edenlerin hakları ile yükümlülükleri arasındaki ilişkiden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İbn-i Haldun, Asabiyet Teorisi, Devletin Nüfus Unsuru, Göç, İnsan Hakları.

^(*) [Makalenin Dergiye Geliş Tarihi](#): 16.10.2024 - [Makalenin Kabul Edildiği Tarih](#): 03.12.2024
[DOI No](#): 10.54704/akdhfd.1568097

^(**) Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi / Antalya, Türkiye
[E-posta](mailto:ozguraydin@akdeniz.edu.tr): ozguraydin@akdeniz.edu.tr
[Orcid Id](https://orcid.org/10000-0002-9827-5015): <https://orcid.org/10000-0002-9827-5015>

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE STATE'S MIGRATION PLANNING AND THE RIGHTS OF MIGRANTS ON THE BASIS OF IBN-İ HALDUN'S THEORY OF ASABIYYAH

Abstract

In this article, Ibn Khaldun's approach to the element of population, which is accepted as one of the basic elements of the state, on the basis of the theory of asabiyyah and the relationship between the rights of immigrants on which the modern state is based in the legal order is examined. The transformation from the society formed by the solidarity of people with each other to the crowds where everyone acts according to universal rules makes it difficult for modern states to follow the quality of the population element. In addition to the general urban mobility that has become customary especially with short-term travelling, the crowds formed by those who come with migration have made the obligations to monitor the population element important in the modern state. As it is known, in order to talk about state formation, in addition to the elements of sovereignty and country, there is a need for a sufficient human community in terms of quantity and the will to live together with certain ties in terms of quality. Otherwise, mere crowded human communities do not constitute a state.

Ibn Khaldun analysed the population element of the state by observing historical data and the problems of his time. His theory of asabiyyah, which he developed in response to the solidarity in the human community that constitutes the population element, clarifies the issues to be considered in population and migration planning. According to Ibn Khaldun, who pointed out that political powers have the duty to ensure the solidarity expected by asabiyyah in the society on which they are founded, if this duty is not fulfilled properly, dissolution occurs. It is the solidarity expected by asabiyyah that enables a state to be strong in economic crises, wars and natural disasters. The fact that people are citizens of a state where they have no doubt about accessing their rights is at the basis of the solidarity observed in the modern period. The content of the study planned in line with Ibn Khaldun's suggestions consists of the nature of the society that constitutes the population element in terms of the thinker's theory of asabiyyah, the necessity of population planning and the relationship between the rights and obligations of migrants.

Keywords

Ibn Khaldun, Theory of Asabiyyah, Population Element of the State, Migration, Human Rights.

Extended Abstract

The mobility of people from one place to another has increased compared to the old periods with the development of technology. Travels that used to take days, weeks or even months can be carried out within hours with the spread and acceleration of means of transport. The number of city visitors, which was calculated in tens of thousands even in the largest cities of modern states until recently, can reach hundreds of thousands or even millions in the 21st century. This mobility makes the earth almost like a small city, and with the contribution of communication tools, people moving from one place to another can easily get lost in the crowds of their new destination. Intense human mobility, which contributes to economic wealth, is attractive to city dwellers and they want to benefit from the opportunities provided by this density. City administrators, who have become obliged to host visitors from different societies, have to make innovations in their daily functioning. Especially in big cities where short-term travels are intensively made, many warning signs, from signs pointing out the rules of the city to signs defining the working subjects of businesses, turn into universal language. These applications, which facilitate the lives of those coming and going to and from the city, spread similar urban textures. Cities that explain the rules used in daily life with universal definitions have created human communities that follow familiar rules. This situation has led to a transition from cities inhabited by communities that can easily recognise each other to cosmopolitan cities where similar movements of dense crowds are witnessed. The transformation from the society formed by the solidarity of people with each other to the crowds where everyone acts according to universal rules makes it difficult for modern states to follow the quality of the population element. As it is known, in order to talk about state formation, in addition to the elements of sovereignty and territory, there is a need for a sufficient human community in terms of quantity and the will to live together with certain ties in terms of quality. Otherwise, human communities living in mere crowds cannot

establish a state and in time they will suffer the fate of the crowds that have failed to establish a state.

When seeking answers to questions about the fate of the destruction of the modern state in terms of the population element, examples from history can be emphasised. Ibn Khaldun, in the introduction of his work *Muqaddime*, advises individuals and state administrators who have a question mark about how the current situation should be interpreted to consult the science of history. Historical data show that in terms of state theory and human rights, it is essential to take precautions and planning against the destruction that may occur in case of intensive migration. Likewise, the historical situation of states that have strengthened and collapsed, and societies that have developed or disappeared due to migration is in this direction. On the other hand, it is no longer possible to evaluate the situation based solely on historical data due to the transforming society and state structure. Ibn Khaldun characterises this type of evaluation as a mistake made by those who adhere to the science of history. According to him, what needs to be done is to interpret what has happened over the centuries through historical data and to take into account the changing conditions.

In line with this suggestion, history and the present should be evaluated together about the questioned situation. Today, it does not seem possible to stop the phenomenon of migration completely. In this case, the threats posed by migration should be known in the light of historical data and plans should be made against the phenomenon of migration forced by developments over time. Likewise, states that have been able to plan migration have developed by protecting the rights of both the people who come with migration and the people who make up the population element, while states that have been exposed to migration without planning have been dragged into disasters by violating the rights of the people who come with migration and make up the population. The consequences of making arbitrary decisions on migration, which can have such great effects, have been devastating for humanity. It has become the duty of modern states to respect those who attempt to migrate in order to protect the rights of people who are exposed to disasters in the geography where they live, and to prevent the damage that may occur in the solidarity of the people who make up its population in the face of similar difficulties.

The protection of the national security of the modern state is also possible through the protection of human rights. For the solidarity favoured by *asabiyyah*, every member of the society must have equal rights. On the other hand, each person who constitutes the society has the obligation to respect the rights and freedoms of other people. In this case, all people, whether they have migrated or settled down, must be loyal to the contract created by *asabiyyah*. The solidarity expected by the theory of *asabiyyah* can only be possible by observing the rights and obligations regulated by modern constitutions and laws established by the social contract. The rights that must be ensured for the migrants to lead a life worthy of human dignity and the responsibilities imposed on the citizens of the states to which they migrate must be considered together. The consistent pursuit of this unity is the duty of the political powers that legitimately administer the state. According to Ibn Khaldun, who points out that political powers have the duty to ensure the solidarity expected by *asabiyyah* in the society on which they are founded, if this duty is not fulfilled properly, dissolution occurs. As Ibn Khaldun points out, the weakening of *asabiyyah* from inside and outside will prevent the people who make up the society from accessing their rights and make social dissolution inevitable. It is the solidarity expected by *asabiyyah* that enables a state to be strong in economic crises, wars and natural disasters. Being a citizen of a state in which people have no doubts about accessing their rights is at the basis of the solidarity observed in the modern period. In this article, in line with the information summarised above, the relationship between the population element of the modern state, which should be protected according to Ibn Khaldun's theory of *asabiyyah*, and human rights, which are the basis of the rule of law, is emphasised.

GİRİŞ

İnsanların bir yerden başka bir yere hareketliliği, teknolojinin gelişmesiyle eski dönemlere nazaran çok artmıştır. Günler, haftalar hatta aylar süren yolculuklar, ulaşım araçlarının yaygınlaşması ve hızlanması ile saatler içinde gerçekleştirilebilmektedir. Yakın zamana kadar modern devletlerin en büyük kentlerinde dahi on binlerle hesaplanan kent ziyaretçilerinin sayısı, 21. yüzyılda yüz binleri hatta milyonları bulabilmektedir. Bu hareketlilik, yeryüzünü neredeyse küçük

bir kent gibi yaşatabilmekte, iletişim araçlarının da sağladığı katkıyla bir yerden başka bir yere hareket halinde olan insanlar yeni ulaştıkları yerin kalabalıkları içinde kolaylıkla kaybolabilmektedir. Ekonomik zenginliğe katkı sağlayan yoğun insan hareketliliği kent mukimlerine cazip gelmekte, bu yoğunluğun sağladığı imkânlardan faydalanmak istemektedir. Farklı toplumlardan gelen ziyaretçileri ağırlamakla yükümlü hale gelen kent yöneticileri, gündelik işleyişinde yenilikler yapmak durumunda kalmaktadır. Özellikle kısa süreli seyahatlerin yoğun olarak gerçekleştirildiği büyük şehirlerde; kent kurallarını işaret eden levhalardan, işletmelerin çalışma konularını tanımlayan tabelalara kadar birçok uyarıcı evrensel dile dönüşmektedir. Kente gelip gidenlerin hayatını kolaylaştıran bu uygulamalar, birbirine benzeyen kent dokularını yaygınlaştırmaktadır. Gündelik yaşamda kullanılan kuralları evrensel tanımlamalarla açıklayan kentler, tanıdık kurallara uyan insan topluluklarını meydana getirmiştir. Bu durum; birbirini kolaylıkla tanıyabilen toplulukların yaşadığı kentlerden, yoğun kalabalıkların benzeşen hareketlerine şahit olunan kozmopolitik kentlere geçişi doğurmuştur.

İnsanların birbiri ile dayanışmasının oluşturduğu toplumdaki herkesin evrensel kurallara göre hareket ettiği kalabalıklara dönüşüm, modern devletler açısından nüfus unsurundaki niteliğin takip edilmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle kısa süreli seyahatlerle alışıldık hale genel kent hareketliliğinin yanında, göç ile gelenlerin oluşturduğu kalabalıklar, modern devlette nüfus unsurunu takip etme yükümlülüklerini önemli hale getirmiştir. Bilindiği üzere modern devletler için sürekli takip edilmesi ve programlanması gereken konuların başında nüfus unsurunun niteliği gelmektedir. Keza klasik devlet tanımında üzerinde durulan unsurdan birisi, millet unsurudur. Egemenlik ve ülke unsurlarının yanında devlet oluşumundan bahsedebilmek için nicelik olarak yeterli insan topluluğuna ve nitelik olarak birtakım bağlarla bir arada yaşama iradesine gerek vardır. Aksi takdirde, salt kalabalık halde yaşayan insan toplulukları bir devlet kuramaz¹ ve zamanla devlet kuramamış kalabalıkların akıbetine uğrarlar.

Modern devletin nüfus unsuru yönünden yaşadığı tahribatların akıbetinin ne olacağına dair sorulara cevap arandığında, tarihten örnekler üzerinde durulabilir. İbn-i Haldun; Mukaddime isimli eserinin giriş kısmında, içinde bulunulan durumun nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin soru işareti taşıyan bireylere ve devlet yöneticilerine, tarih bilimine başvurmalarını öğütlemektedir². Tarihteki veriler; devlet teorisi ve insan hakları bakımından yoğun göç durumunda oluşabilecek tahribatlara karşı önlemler alınarak planlama yapılmasının elzem olduğunu göstermektedir. Keza; göç sebebiyle güçlenen ve yıkılan devletler ile gelişen ya da yok olan toplumların tarihteki durumu bu yöndedir. Öte yandan salt tarihi veriler üzerinden durum değerlendirmesi yapabilmek, dönüşen toplum ve devlet

¹ Kemal Gözler. "Devletin Bir Unsuru Olarak "Millet" Kavramı", *Türkiye Günlüğü*, S.64 (2001), 109.

² İbn-i Haldun, *Mukaddime*, (İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2013), 37.

yapısı sebebiyle artık mümkün değildir. İbn-i Haldun bu değerlendirme türünü, tarih ilmiyle bağlı kalanların düştüğü bir yanılgı olarak nitelendirmektedir. Ona göre yapılması gereken, tarihteki veriler üzerinden asırlar geçtikçe yaşananları yorumlamak ve değişime uğrayan koşulları göç önünde bulundurmaktır³.

Bu öneri doğrultusunda, sorgulanan durum hakkında tarih ile güncelin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde göç olgusunun tamamen durdurulması mümkün görünmemektedir. Şu halde, tarihsel veriler ışığında göçün oluşturduğu tehditler bilinmeli ve zaman içinde gerçekleşen gelişmelerin icbar ettiği göç olgusuna karşı planlamalar yapılmalıdır. Keza göç planlamasını yapabilmiş devletler, hem göç ile gelen hem de nüfus unsurunu oluşturan insanların haklarını koruyarak gelişim göstermekteyken; planlama yapılmaksızın göçe maruz kalan devletler, göç ile gelen ve nüfusunu oluşturan insanların haklarını ihlal ederek felaketlere sürüklenebilmiştir. Böylesine büyük etkileri olabilen göç konusunda keyfiyetle tasarruflarda bulunmanın sonuçları, insanlık açısından yıkıcı olmuştur. Yaşadıkları coğrafyada felaketlere maruz kalan insanların haklarını korumak için göç etme girişimlerinde bulunanları saygıyla karşılamak ve benzer zorluklar karşısında nüfusunu oluşturan insanların dayanışmasında oluşabilecek tahribatları önlemek modern devletlerin görevi haline gelmiştir.

Bu makalede; kontrolsüz göçün nüfus unsurunda oluşturabileceği tahribat, modern devletin bu tahribatı önlemek için yapması gereken nüfus planlaması, devlet alanında göçmenlerin hak ve yükümlülüklerinin neler olduğu soruları İbn-i Haldun'un yaklaşımıyla cevaplanmaya çalışılacaktır. Keza, modern devletlerin bu sorununa çözüm aranırken incelenebilecek düşünürlerin başından İbn-i Haldun gelmektedir. İbn-i Haldun, tarihsel verileri ve dönemindeki sorunları gözlemleyerek devletin nüfus unsurunu incelemiştir. Onun nüfus unsurunu oluşturan insan topluluğundaki dayanışmaya karşılık geliştirdiği asabiyet teorisi, göç planlamasında dikkat edilmesi gereken hususlara açıklık getirmektedir.

İbn-i Haldun'un önerileri doğrultusunda planlanan çalışmanın içeriği; düşünürün asabiyet teorisi bakımından nüfus unsurunu oluşturan toplumun niteliği, asabiyet teorisine göre nüfus planlamasının gerekliliği ve göç edenlerin hakları ile yükümlülükleri arasındaki ilişkiden oluşmaktadır.

I. İBN-İ HALDUN'UN ASABİYET TEORİSİ VE DEVLETİN NÜFUS UNSURU İLİŞKİSİ

Sosyal bilimlerin birçok alanında fikirlerinden faydalanılan İbn-i Haldun (tam adıyla Ebû Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el-Hadramî), 27 Mayıs 1332'de Tunus'ta doğmuş, 17 Mart 1406'da Kahire'de vefat etmiştir. İslam dünyasının en önemli tarihçilerinden ve sosyologlarından biri olarak kabul edilen İbn-i Haldun, özellikle Mukaddime adlı eseri ile bilinmektedir. Bilim dünyasında tanınmasına vesile bu olan çalışma, el-İber isimli tarih kitabına giriş

³ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 62.

mahiyetindedir. Mukaddime; tarihin, toplumların ve medeniyetlerin doğuşunu, gelişimini ve çöküşünü açıklayan teoriler içermekte, modern tarih bilimi ve sosyolojinin temellerini atan en önemli eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Fransızca ve Osmanlıca başta olmak üzere farklı dillere çevrilen Mukaddime, toplumsal hayatın ve devlet idaresinin işleyişine ilişkin fikirler vermektedir. Eserin farklı alanlarda faydalanılacak bilgiler içerdiği bilinmesine rağmen, özellikle Türkiye’de devlet teorisi ve insan hakları hukuku alanında yeterli önemi görmediği belirtilmektedir⁴.

İbn-i Haldun; içinde yaşadığı dönemin koşullarını ayrıntılı olarak gözlemlemiş ve elde ettiği bulguları eser haline getirmiştir. Dolayısıyla; onun çok boyutlu çalışmalarının daha iyi anlaşılması için yaşadığı dönemde gerçekleşen siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik ortamın bilinmesi önemlidir. Siyaset ve devlet adamı, din âlimi, sosyolog, tarihçi, şair ve coğrafya bilimcisi gibi sıfatlarla tanımlanan İbn-i Haldun; Afrika’da küçük devletlerin birbirine karşı sürekli savaş ve kargaşa yaşadığı, Türkler ve Memlukler tarafında tekrar İslamiyet’i yayma çabalarının gözlemlendiği, Arap dünyasında devletlerin parçalandığı, Timur imparatorluğunun sınırlarını genişlettiği, Osmanlı İmparatorluğu’nun Timur’un hamlesi ile zayıfladığı, Endülüs’te Müslüman hâkimiyetinin kaybedilmek üzere olduğu dönemde yaşamıştır⁵. İbn-i Haldun, dönemin önde gelen İslam âlimlerinden dersler almış; Kur’an, hadis, fıkıh, dilbilim ve edebiyat gibi çeşitli alanlarda eğitim görmüştür. Genç yaşta Tunus’ta devlet görevlerine getirilmesine rağmen; siyasi entrikalar ve rekabet nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Devlet adamlığı döneminde Cezayir, Fas, Endülüs ve Mısır gibi İslam coğrafyasının farklı yerlerinde görev yapmıştır⁶.

İbn-i Haldun’un birçok görev alması ve âlim bir devlet adamı olarak tanınması, bilime verdiği önemle bilinen Timur’un dikkatini çekmiştir. Timur ile İbn-i Haldun’un hakkaniyetli devlet yönetimi konusunda görüşmeler yaptığı bilinmektedir. Timur İbn Haldun’a Mağrib coğrafyasında bulunan Fas, Tanca, Sebte ve Sicilmâse hakkında sorular yönelmiş; İbn-i Haldun Mağrib ile ilgili ayrıntılı bilgilerin yer aldığı on iki sayfalık bir yazıyı kaleme alarak Timur’a sunmuştur⁷. Timur’un Şam’ı kuşattığı dönemde İbn-i Haldun ile görüşmeleri, tarihe geçen önemli olaylar içinde kabul edilmektedir. Bütün bu koşullar, toplumların devlete dönüşümü, güçlenişi ve yıkılışı üzerine İbn-i Haldun’un yoğun gözlem yapabilmesine olanak sağlamıştır. Onun düşünceleri ve teorileri, yüzyıllar boyunca hem İslam dünyasında hem de Batı’da etkisini sürdürmüş ve birçok alanda öncü kabul edilmiştir.

⁴ Oktay Uygun, *İbni Haldun’un Toplum ve Devlet Kuramı*, (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2008), 2.

⁵ Sayed Hanan Yusufi, “İbn-i Haldun’un Düşüncesi ve Uluslararası İlişkiler”, *Trakya Üniversitesi Meslekî ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, S. 1, (2018), 23.

⁶ Uygun, *İbni Haldun’un Toplum ve Devlet Kuramı*, 5.

⁷ Ercan Cengiz, “Timur’un Suriye Seferi’nde Halep ve Şam Âlimleriyle Yaptığı Görüşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.70 (2021), 368.

İbn-i Haldun; yaptığı gözlemler sonucunda toplumların ve medeniyetlerin gelişim, değişim ve çöküş süreçlerini inceleyen çalışmasını ümran⁸ bilimi olarak tanımlamıştır. İbn-i Haldun ümran ile medeniyetin bir arada yaşadıkları yeri kasettiğini ifade etmektedir⁹. Ümran bilimi; tarihsel olayları sadece olayların kronolojik bir anlatımı ile ele almaktan ziyade toplumların, kültürlerin ve devletlerin arkasındaki sosyal, ekonomik ve politik süreçleri de incelemektedir. Bu merakın amacı; toplumsal yapıları ve bu yapıların nasıl değişip geliştiğini anlamaya yöneliktir. Düşünür; ümran biliminin yalan haberlerden arındırılmış hali ile tarihsel süreçte insanların birbirleri ile ilişkilerinde oluşan saldırganlıkları, alışkanlıkları, asabiyete tabiiyetlerinin sonucu olarak doğan birbirlerini koruma duygularını, insanlar arasında cereyan eden hâkimiyeti ve tüm bu organizasyonun sonucunda ortaya çıkan devleti incelediğini belirtmektedir¹⁰. Toplumların neden yükseldiği, nasıl zayıfladığı ve hangi süreçlerden geçtiği konusunda soruları çözümlenerek devletin dinamiklerini anlamada bir araç olabilecek ümran bilimi; insanlar arasındaki güçlü dayanışmanın gerekçelerini ve bu dayanışmayı etkileyen sebepleri irdelemektedir.

Düşünür, güçlü bir devletin içeriden ve dışarıdan meydana gelebilecek tehditler karşısında ayakta kalabilmesi için devleti oluşturan toplumdaki dayanışmaya işaret etmektedir. İbn-i Haldun'un toplumu oluşturan dinamiklere dair çıkarımları, insanların yapay bir birliktelik oluşturduğu temeline dayanmamaktadır. Ona göre toplum doğal bir sürecin sonucu olarak re'sen meydana gelmiştir. İnsanın toplumu oluşturma gibi bir düşüncesi ya da iradesi söz konusu değildir. Bu yönüyle İbn-i Haldun'un toplum anlayışı, sözleşme kuramcılarından ayrılmaktadır. Doğası gereği yalnız yaşama ihtimali olmayan insanların toplumu meydana getirmesi kaçınılmazdır¹¹. İnsanların yalnız yaşama ihtimali olmayışını ve tehditlere karşı birlikte hareket etme ihtiyacını doğasının sonucu olarak değerlendiren İbn-i Haldun, bu yönüyle insanı arılara ve çekirgelere benzetmektedir. Ona göre; insanlar da tıpkı hayvanlar gibi bir fikrin ya da ideolojinin sonucu olarak değil, fitratının ve hidayetinin gereği olarak bir güç etrafında örgütlenmektedir¹².

İbn-i Haldun'a göre, toplumsal dayanışma sürecinin temeline gidildiğinde asabiyet¹³ görülmektedir. Asabiyet kavramı, devletlerin güçlenme ve çöküş sü-

⁸ Ümran kelimesi Türkçe'de bayındırlık anlamına gelmektedir. Bayındır kelimesi ise gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı, imar edilmiş yer, ongun, abat, mamur anlamlarına gelmektedir. "Ümran Kelimesinin Anlamı", TDK Sözlüğü, Erişim Tarihi: Eylül 11, 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

⁹ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 81.

¹⁰ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 70.

¹¹ Uygun, *İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, 9.

¹² İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 83.

¹³ Türkçe'de asabiyet kelimesi iki anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi sinirlik, öfkeli olma anlamına gelirken; diğeri aynı soydan gelenlerin dayanışma ve aidiyet duygusu, akrabalık anlamına gelmektedir. "Asabiyet Kelimesinin Anlamı", Erişim Tarihi: Eylül 11, 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

reçlerini anlamada anahtar rol oynamaktadır. İnsanlar arasında kan bağı, akrabalık, soydaşlık ya da ortak menfaatler gibi nedenlerle oluşan güçlü bir asabiyet; toplumsal hayatın güvenli şekilde işlenmesini ve devletin ayakta kalmasını sağlamaktadır. Böyle bir dayanışma; toplumun ya da grubun kendini koruma, savunma ve bir amaç doğrultusunda harekete geçme kabiliyetini artırır. İbn Haldun'a göre asabiyet, medeniyetlerin yükseliş ve düşüş süreçlerinde en önemli unsurdur. Asabiyet Teorisi, bu yönüyle devleti kan bağının gelişimine dayandıran aile teorisine benzemektedir. Devleti ailenin gelişimine dayandıran teoriye göre; başlangıçta tek bir evlilikten büyüyen patriarkal aile, daha sonra başka sosyal birliklerle birleşmiştir. Bu genişleme neticesinde tek bir şefin ekseninde örgütlenmiş "Gens" oluşmuş ve Gens'ler bir araya gelerek "Tribu" örgütünü oluşturmuştur. Tribu toplumunu "Devlet" örgütlenmesine zorlayan gelişmeler ise, göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesi neticesinde meydana gelmiştir¹⁴. Burada yalnız insanın, küçük de olsa bir topluluk haline gelişi genellikle akrabalık ilişkisi ile açıklanmaktadır. Soy temeline dayanan bir akrabalık organizasyonunun üyesi, farklı soy grupları arasından bir üye ile dış evlilik yapmakta ve evlilik değiş-tokuşu gerçekleştirmektedir¹⁵. Evlilik neticesinde genellikle kadın erkeğin evine yerleşmekte ve erkeğin soyuna katılmaktadır¹⁶. Burada evlilik neticesinde soylardan birine eklenen bir artı nüfus değil, iki soyun birbiri ile tanışması neticesinde oluşan büyük bir topluluk önemlidir. Keza evlilik gayesi ile tanışarak yaşamını sürdüren soyları, birbirinden kopmuş topluluklar olarak değerlendirmemek gerekir. İster kadın ekseninde kurulmuş aileden türemiş soy bir topluluk oluştursun, ister erkek ekseninde kurulmuş aileden türemiş soy bir topluluk oluştursun, farklı topluluklar arasında evlilik kurmak üzere bir değiş-tokuşun yaşanması, toplulukların birbiri ile iletişim kurmasını zorunlu hale getirmiştir. Neticede, toplu yaşamda vazgeçilmez olarak alışveriş süreci meydana gelmiş ve topluluklar arasında kimi farklılıklara rağmen iletişim sürekliliği sağlanmıştır. Bu sürekli iletişim ve alışveriş ilişkisi toplumsal yaşamın doğuşunu etkilemiştir¹⁷. Asabiyet teorisi de, genellikle akrabalık, etnik veya kültürel bağlarla şekillenmiş bir grup insan arasında güçlü bir dayanışma ve bağlılık duygusunu ifade etmektedir.

¹⁴ Devletin doğuşuna ilişkin teorilerden aile teorisine göre, toplumun gelişim süreci aile, gens, tribu ve devlet aşamaları ile gerçekleşmiştir. Bu teorisinin savunucuları arasında Kong-tse, Aristoteles, Cicero, Marsilius Patavinus, Jean Bodin gibi düşünürler yer almaktadır. Devletin doğuşuna ilişkin aile teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Recai Galip Okandan, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1952), 40 vd; Muvaffak Akbay, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, (Ankara: AR Basımevi, 1948), 18 vd.; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011), 385-386; Yahya Kazım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1973), 48 vd.

¹⁵ Adam Kuper, *İlkel Toplumun İcadı Bir Illüzyonun Dönüşümleri*, çev. İsmail Türkmen, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 15.

¹⁶ Bronislaw Malinowski, *İlkel Toplum*, çev. Hüseyin Portakal, (Ankara: Öteki Yayınevi, 1999), 30.

¹⁷ Mehmet Tevfik Özcan, *İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol*, (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012), 81-82.

İbn-i Haldun; asabiyet teorisine dayandırdığı toplumun oluşum sürecini, ihtiyaçlar doğrultusunda bir araya gelmiş insanlar fikriyle sürdürmektedir¹⁸. Toplumsal dayanışmanın temelinde akrabalık ve kan bağı gibi gerekçeler ön plana çıkmasına rağmen, asabiyet teorisinin gelişimi sadece kan bağıyla açıklanamamalıdır. Düşünürü göre esas olan, insanın her ne şartta ve durumda olursa olsun toplumu ile bağlılık hissetmesidir. İnsan kabilesinden yardım talep ederse, kabilesi ona koşulsuz yardımda bulunmalı; kabile insandan yardım isterse, insan kabilesine yardıma koşmalıdır. Teori altında yatan temel mesele, dayanışma ilişkisidir¹⁹.

İbn-i Haldun bu doğrultuda asabiyeti, nesep ve sebep asabiyeti olarak ikiye ayırarak değerlendirmektedir: Devleti ailenin gelişimine dayandıran yönüyle, kan ve soy bağına esas olduğu irade dışı meydana gelen nesep asabiyeti ve devleti ihtiyaçlara dayandıran yönüyle, insanın sair ihtiyaçların esas olduğu sebep asabiyeti. Sebep asabiyeti, ihtiyaçların meydana getirdiği üstünlük ve iktidarın kurumsallaşmasını sağlayan dayanışmadır²⁰. O halde, bir toplumu meydana getiren dayanışma tek bir sebebe indirgenemez. Elbette kan bağı üzerine kurulu olan dayanışma, bir arada yaşamının ilk gerekçesi olarak belirlenebilir ancak insanların güvenlik ve ekonomik gibi gerekçelerle birbirleri ile dayanışma halinde olduğu göz ardı edilmemelidir. İbn-i Haldun; dayanışmayı nesep asabiyeti ve sebep asabiyeti olarak ayırdıktan sonra, insanların birbirlerine benzeyenlerle oluşturdukları farklı dayanışma biçimlerinden bahsetmektedir. Düşünürü göre, en sıkı dayanışma biçimi nesep dayanışmasına rağmen insanlar ihtiyaçları doğrultusunda kendisini ait hissettiği başka gruplarla da dayanışma biçimleri ortaya koyabilir. Devlet geleneğinin sürdürülmesi için soy dayanışmasının genişlediği ve insanların ortak paydada buluşabildikleri daha geniş dayanışma biçimleri görülmektedir. Aynı din etrafından toplanmış insanların bir peygamber etrafında dayanışması, aynı ideolojiyi benimseyen insanların bir yönetici etrafında dayanışması yaygın olarak görülen örneklerdir²¹. Dolayısıyla toplumu oluşturan dayanışma; kan bağına getirdiği zoraki birliktelikten başlamakta, vazgeçilmez ihtiyaçlara karşılık gelen ekonomi ve güvenlik temellinde genişlemektedir²².

İbn-i Haldun; insan gruplarının yaşam biçimleri üzerinden gözlemlediği dayanışma niteliklerine de açıklık getirmektedir. Düşünür tarafından bedevilik ve hadarilik olmak üzere iki yaşam biçimine ayrılarak açıklanmaya çalışılan daya-

¹⁸ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, s. 83.

¹⁹ Mehmet Emin Babacan ve İsa Yılmaz, "Modern Dönem Türkiye Toplumunda Asabiyet ve Sosyal Sermaye İlişkisi", *İbni Haldun Çalışmaları Dergisi*, *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi* 4, S. 2 (2019), 181.

²⁰ Oğuz Özcan, "İbn Haldun'da Devlet Düşüncesi ve "Devlet Araç mı, Amaç mı?" Tartışması Bağlamında Mukayeseli Bir Değerlendirme: (İbn Haldun-Aristoteles-Thomas Hobbes)", *İbni Haldun Çalışmaları Dergisi* 1, S. 1 (2016), 69.

²¹ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2014), s. 166-167.

²² Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku*, (İstanbul: Der Yayınları, 2021), 82.

nışma şekli, özünde şehir hayatı sürdürenler ile kırsal hayatı sürdürenlerin karşılaştırılmasıdır²³. Kırsal hayatı sürdürenler toplayıcılık, hayvancılık, tarım gibi zorunlu ihtiyaçları karşılayacak işlerle meşgul olurken; şehir hayatını sürdürenler lüks giyecekler, lezzetli yiyecekler ve konforlu konutlar gibi ihtiyaçlarla uğraşmaktadır²⁴. Kent toplumu ve kır toplumu arasında ekonomik uğraş, üretim yöntemi, sosyal ve siyasal yaşam gibi farklılıklar vardır. Kır toplumu ihtiyaçları ekseninde göçebelğe yatkın bir yapıdayken, kent toplumu yerleşik hayata yatkındır²⁵. Öte yandan bedevi ümran ile hadari ümran, su sızdırmaz, uyuşmaz iki toplum tipi gibi statik bir biçimde değil, genel bir evrim çerçevesinde birbirinin ardılı olarak değerlendirilmiştir. Göçebelerin dâhil olduğu bedevi ümran, şehirlerde örgütlenmiş hadari ümranın ilk evresini oluşturmaktadır²⁶. Lüksüne ve konforuna kendisini kaptıran hadari toplumlarda dayanışmanın zayıfladığı, ihtiyaçlarını gidermek zorunda olan bedevi toplumlarda dayanışmanın giderek güçlendiği gözlemlenmektedir.

İbn-i Haldun'un asabiyet teorisi, bugünkü modern devletin millet anlayışına temel alınabilir. Düşünürün açıklamalarından görüldüğü üzere, devleti oluşturan toplumsal dayanışma yalnızca belirli bir soy ya da kan bağına indirgenemez. Devlet; yaşam biçimleri doğrultusunda birbirileri ile ortak özellikler taşıyanların dayanışması ve bir siyasi iktidar etrafında örgütlenmesi sonucunda meydana gelmiştir. Bu noktada, düşünürün ortaya koyduğu teori ile günümüzde gözlemlenen salt ırk temelli ayrıştırmaların ve çatışmaların dahi ötesine geçerek modern millet anlayışında aranan kültürel dayanışmaya vurgu yaptığı ifade edilmektedir²⁷.

Bilindiği üzere modern devletin millet anlayışı; 1689'da İngiltere'de vatandaşlık haklarının kabulü ile millet egemenliğine vurgu yapan anayasal monarşide, Fransız ve Amerikan bildirgelerinde ve günümüz çağdaş anayasalarında kabul edilen vatandaşlık tanımlarında görülmektedir²⁸. Modern millet anlayışında bir devletin sınırları içinde yaşayanların ortak kimlik, dil, tarih, kültür gibi değerler etrafında birleşerek toplum oluşturmaları esastır. Öte yandan modern devlette millet anlayışı, salt bunlardan herhangi birine de indirgenemez. Örneğin Beyaz Ruslar ile Ruslar arasında etnik dayanışma duygusu vardır ama bir millet oldukları söylenemez. Benzer şekilde aralarında dayanışma görülmesine rağmen Yahudilerin tamamı bir millet olarak kabul edilmemektedir. Rus Yahudileri, Batı Avrupa ve Amerika Yahudileri ile Siyonistlerin çoğunluğu tek millet

²³ Yves Lacoste, *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu*, çev. Mehmet Sert (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019), 125.

²⁴ Uygun, *İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, 10.

²⁵ Uygun, *İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, 14 vd.

²⁶ Lacoste, *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu*, 127.

²⁷ Uygun, *Devlet Teorisi*, 169.

²⁸ Hamide Gökçe Zabunoğlu, "Günümüzde Ulus-Devlet", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, S. 1 (2018), 538.

olmadıklarını kabul ederler²⁹. Modern devletin millet düşüncesinde, toplumun bir arada kalmasını sağlayan yukarıda sayılan unsurların herhangi biri etrafında ve siyasi örgütlenme iradesiyle aidiyet duygusu, yani dayanışma vardır. Günümüzde millet, sadece ortak kültürle değil, aynı zamanda vatandaşlık bağı ve anayasal düzenle tanımlanmaktadır. İnsanın bir millete mensup sayılması için, ilgili devletin vatandaşı olması yeterlidir. Öte yandan, özellikle bir devletin vatandaşlığını sonradan kazanmak isteyenler; hâlihazırda tarihi, dini, iktisadi ya da ırki dayanışmayla modern devletin millet unsurunu oluşturmuş topluma sadakatini gösterilmesi gerekmektedir³⁰. Şu halde; modern devletin millet anlayışındaki vatandaşlık, ortak tarihe sahip olunmasa bile kazanılabilmektedir. Göç, iletişim teknolojileri ve uluslararası ilişkilerin artmasıyla farklı etnik, dini ve kültürel grupların aynı devletin vatandaşı olarak bir arada yaşadığı görülmektedir. Bu birlikteliği sağlayan ortak nokta, vatandaşların ilgili devletin anayasal düzenine ve hukuki işleyişine sadakat göstermesiyle mümkün olabilmektedir. Aksi halde; modern devletin millet unsuru zayıflayacak, İbn-i Haldun'un asabiyet teorisinde açıklanan devletin çöküş tehlikesi cereyan edecektir. Şu halde; modern devlet açısından önemle üzerinde durulması gereken husus, göç ile gelenlerin vatandaşlık taleplerinde sadakat yükümlülüğünü geliştirecek planlamaların yapılmasıdır.

II. ASABİYET TEORİSİ TEMELİNDE DEVLETİN GÖÇ PLANLAMASI YAPMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

İbn-i Haldun; yaşam biçimine göre ayırdığı dayanışma biçimlerinde kırsalda yaşayan toplumun sürekli dinamik olduğunu belirtmektedir. Düşünüğe göre güç koşullar altında verilen yaşam mücadelesi, kırsalda yaşayan insanları daha yürekli ve cesur yapar; aksi halde hayata tutunmak mümkün olmayacaktır³¹. Kırsal hayatı sürdürenlerin ihtiyaçlarından daha fazlasını üretme imkanları olmamaktadır. Kırsal hayatta insanlar ihtiyacı olana zorluklar içinde kavuşmaktadır. Bu durum kırsal hayatta dayanışmayı ve farkındalığı yükseltmektedir³². Zaten kırsalda yaşayan topluluk ihtiyacından fazlasını üretmeye başlayınca kent hayatına dâhil olmak ve yerleşmek ister. Kent hayatında ihtiyaçtan fazlası üretilmiş ve lüks yaşam biçimine geçilmiştir³³. Kent insanları; rahatlık ve kaygısızlık, mutluluk ve bolluk içinde rehavete kapılmış olurlar. Bu sebeple, kent hayatında insanlar kendilerini koruma işini yönetenlerine bırakmışlardır. Çevrelerini kuşatan tehlike karşısında tüm güvenlik işlerini bekçilerin ve nöbetçilerin sağladığı güvenciyle uykuya dalmış, alabildiğine iyimser duyguya kapılmışlardır³⁴. İbn-i Haldun, kır hayatı ve

²⁹ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Talha Parla, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004) 259.

³⁰ Ayhan Bıçak, *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2016) 56-57.

³¹ Uygun, *İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, 22.

³² İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 186.

³³ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 186.

³⁴ Uygun, *İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, 22.

kent hayatı ilişkisinde dayanışma biçimlerini bu döngüyle açıklamaktadır. Kır-dakilerin hedefi zaruretten kurtularak kent hayatına ulaşmaktır. Kent hayatına ulaşanlar, vücudunu koruyacak ihtiyaçlardan fazlasına sahip oldukları için güçlü dayanışmadan uzaklaşırlar³⁵ ve kontrolü siyasi iktidara bırakırlar.

Görüldüğü üzere göçebe veya yarı-göçebe toplumlar arasında asabiyet duygusu çok güçlü olmak zorundadır. Bu dayanışma, onları daha örgütlü kılmaktadır. Devlet alanında örgütlenen toplumun liderleri ve yöneticileri, toplum içinde sağlam bir asabiyet duygusu varsa güçlerini pekiştirebilmektedir. Ancak bir medeniyet güçlendikçe ve refah arttıkça, bu zenginliğe paralel olarak asabiyet zayıflamakta, bireysellik ve lüks ön plana çıkmaktadır. Konfor ve lüks içinde zayıflayan dayanışmaya yönetenler seyirci kalırsa, örgütlenmenin dağılacağı aşikârdır. Toplumsal dayanışmadaki zayıflama, medeniyetlerin çöküşüne ve yerlerine daha güçlü asabiyete sahip yeni grupların geçmesine neden olmaktadır. İbn-i Haldun'un bu tutarlı teorisine verilebilecek en bilindik örneklerden birisi Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti tarihsel olarak genellikle beş döneme ayrılarak incelenmektedir: Kuruluş Dönemi, Yükselme Dönemi, Duraklama Dönemi, Gerileme Dönemi ve Yıkılış Dönemi. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti; Bizans İmparatorluğu ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı dönemde, soy dayanışmasıyla örgütlenmiş bir toplumun dayanışmasıyla kurulmuştur. Devlet uzunca süre güçlenmiş ve genişlemiş, yönetenlerin konfor ve lüks hayata düşkün olduğu dönemlerde duraklama ve gerileme başlamıştır. Duraklama ve gerileme sürecinde millet olarak bütünlüğün ve dayanışmanın sağlanamaması etkili olmuştur. Yıkılış sürecinde dayanışmanın sağlanabilmesi için çeşitli düşünce akımları ortaya çıksa da, beklenen dayanışma bir türlü gerçekleşmemiştir. Örneğin bazı aydınlar İslami esaslardan ayrılmanın devleti yıkılma noktasına getirdiğini ve bundan kurtulmanın tek çaresinin İslami esasların yeniden hayata hâkim kılınması ile dayanışmanın sağlanabileceğini ileri sürmüş, bazıları İslam'ın geri kalmaya neden olduğunu ve bu nedenle de İslami esasların toplum hayatından tamamen silinerek Batılılaşmayı önermiş, bazıları da Türk kimliğinde birleşme ya da Osmanlılık fikrini ortaya atmıştır³⁶. Bu durum ister istemez farklı kesimlerin farklı ideolojiler etrafında toplanmasını gerektirmiş ve Batılılaşma, İslamcılık, Milliyetçilik, Osmanlılık gibi düşünceler toplumsal dayanışmanın sağlanmasında etkili olamamıştır³⁷. Millî bütünlükten büyük ölçüde yoksun olan Osmanlı İmparatorluğuna kendi tabiiyetinde bulunan azınlıkların dayanışması baskın gelmiş ve Osmanlı vatandaşı olan birçok Rum, Kurtuluş Savaşı döneminde Yunan

³⁵ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, 190-191.

³⁶ M. Cengiz Yıldız, "Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", Erişim Tarihi: Eylül 13, 2024, s.1, <https://www.bingol.edu.tr/media/231552/3osmanli-son-donem-fikirleri-14-sayfa.pdf>.

³⁷ Yıldız, "Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", 1.

ordusuna yazılarak vatandaşı oldukları devlete karşı örgütlenmiştir³⁸. Benzer sonuçlar, toplumsal dayanışmayı gösteremeyen Sovyetler Birliği, Yugoslavya, gibi devletlerin başına gelmişken; millî bütünlüğe nispeten daha büyük ölçüde sahip Polonya, Macaristan ve Romanya gibi ülkeler varlıklarını koruyacak dayanışmayı sağlayabilmiştir³⁹.

İbn-i Haldun'un teorisi ve tarihte yaşanan örnekler, modern devletlerin nüfus unsuru üzerine planlamalar yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Siyasi teşkilatlanmaya dair bilinen ilk örneklerden bu tarafa, devletler nüfuslarını takip etmektedir. Babil'de (M.Ö. 3800), Çin'de (M.Ö. 3050), Mısır'da (M.Ö. 2750), Roma'da, Osmanlı'da nüfus sayımları yapılmış; Hammurabi Kanunlarında, Tevrat'da, İncil'de Kuran'da nüfusun önemi vurgulanmıştır⁴⁰. Tarih boyunca medeniyetlerin çöküşünde ve güçlenmesinde etkili olan nüfus planlaması; halen siyasal, sosyal ve ekonomik hayatın en önemli konularından birisidir. Bilindiği üzere, nüfus planlamasında birden çok bileşen bulunmaktadır. Devletin nüfus unsuru bakımından yapılan planlamalarda nicelik ve nitelik yönünden birçok konu takip edilmektedir. Nüfusun niceliği yönünden doğumlar ve ölümler gibi durumlar dikkate alınmakta; niteliğiyle ilgili eğitim seviyesi, kültürel gelişmişlik, ekonomik refah, sağlık durumu gibi konular kontrol edilmektedir. Göçün nüfus unsuru bakımından etkisi ilk bakışta nicelik kapsamında görülse bile, nitelik yönünden etkileri de önem arz etmektedir. Yukarıda açıklanan İbn-i Haldun'un asabiyet teorisi dikkate alındığında, göç nüfusun hem niceliğini hem de niteliğini etkilemektedir. Hatta göçün nicelikten ziyade nitelik üzerinde yapacağı etki, devletin planlaması bakımından daha önemlidir. Keza asabiyet teorisinde esas olan, nüfusu oluşturan insanların sayısından ziyade dayanışma bilinci ve herhangi bir tehlike karşısında farkındalığının dinamik tutulmasıdır. İbn-i Haldun'un devlet alanında dayanışmaya ilişkin çözümlemesinde görülen toplumlar arası farklılıklar, bir toplumdaki diğer topluma göç edenler ile göç edilen yerde yaşayan insanların arasında doku uyumsuzluğuna işaret etmektedir. Göç olgusu, aynı toplumun içinde yaşayanların gerçekleştirdiği iç göç ve bir topluma başka bir toplumdaki gerçekleştirilen dış göç olarak ayrıldığında, dış göçte doku uyumsuzluğunun yaşanma ihtimali daha fazla olacaktır⁴¹. Elbette devlet alanındaki egemenliğin sürekliliği ve nüfusun dinamikliği bakımından nüfusun hem iç hareketliliği hem de dış hareketliliği takip edilmelidir. Ancak toplumsal dayanışmanın sağlanabilmesi açısından, dış göçün oluşturabileceği ayrışma riski daha yüksektir ve bu risk devlet alanında planlama ile atlatılabilir.

³⁸ Gözler, "Devletin Bir Unsuru Olarak "Millet" Kavramı", 120.

³⁹ Gözler, "Devletin Bir Unsuru Olarak "Millet" Kavramı", 120.

⁴⁰ Mustafa Çağlayandereli, *Nüfus Sosyolojisi*, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2019), 55-56.

⁴¹ İç göç bir devletin içindeki köy, kasaba, kent veya bölgelerde yaşayan insanların aynı devlette başka bir yerleşim yerine gerçekleştirdiği nüfus hareketiyken; dış göç uzun süre kalmak ve yerleşmek maksadıyla bir devletten başka bir devlete ya da devletsiz kalmış insanların devletli bir topluma gerçekleştirdiği nüfus hareketi olarak açıklanmaktadır. Çağlayandereli, *Nüfus Sosyolojisi*, 137.

Asabiyeti en genel anlamda toplumsal dayanışma olarak gören yaklaşımın, toplumsal sürecin en belirgin öğelerinden biri olan yöneten önderliğine ve rolüne değinmeden geçmemesi gerekir⁴². Dışarıdan gerçekleşecek göçlerin halen belirli bir önder etrafında dayanışma gerçekleştiren topluma entegrasyonu, yönetenin önderliği ile sağlanabilir. Modern devletlerin dış göç karşısında farkındalığı ve toplumsal dayanışmayı sağlayıcı tedbirleri, asabiyette yönetene yüklenen görevin yansımalarıdır. Günümüzde nerdeyse tüm devletlerin yöneticileri, devlete dışarıdan göçenlerin dayanışma sağlayabilmesi için çeşitli faaliyetler icra etmektedir. Dışarıdan gerçekleşen göçlere karşı alınan tedbirler ve gerçekleşen faaliyetler, Amerika, Avrupa ve Asya kıtasında yaşanan yoğun göçlerden çıkartılan derslere dayanmaktadır. Özellikle 19. yüzyılda birçok kıtanın dönüşümüne ve gelişimine sebep olan en büyük nüfus olayı kitlesel göçlerdir⁴³.

Kitlesel göç hareketleri, büyük dünya savaşlarının yaşadığı dönemde devletlerin sınır güvenliğinde ve ekonomi politikasında çok fazla soruna yol açmıştır. Savaşlar, bazı devletlerin kontrolsüz göçe maruz kalmalarına yol açarken, bazı devletlerin nüfuslarında büyük azalmaya yol açmıştır. Nüfusu azalan devletler bakımından, başta ekonomik kalkınma için göç ihtiyacı doğmuştur. Kendi nüfusundan beklediği ekonomik katkıyı göremeyen toplumların dış göç ihtiyacı, bu doğrultuda bir politika benimsemeyi gerektirmiştir. Örneğin; Birleşik Krallık, uzunca süre dışarıdan göç alma ihtiyacı hisseden ve diğer toplumlarda insanların yoğun şekilde göçmeyi tercih ettiği devletlerden birisidir. Nitelikli işgücünün ve öğrencilerin yöneldiği bir ülke olması sebebiyle, Birleşik Krallık göç yönetimi alanında önemli bir tecrübeye sahiptir. Göç edenlerin entegrasyonu için yoğun politikalar uygulayan ve bu doğrultudan büyük bütçeler ayıran Birleşik Krallık, 2012 yılından itibaren açıklanan politika dokümanlarında gösterdiği üzere topluluk uyumuna odaklanmıştır⁴⁴.

Göç konusunda istikrarlı politika izleyen devletlerden birisi de Almanya'dır. Almanya, büyük savaşlardan sonra yakın zamana kadar ekonomik kalkınma amaçlı göç ihtiyacı hisseden devletlerden birisidir. Hem Birleşik Krallık hem de Almanya'nın göç etmek isteyenlere çağrı niteliğinde kullandığı "Sıkı kontrol edilen ulusal sınırlar, güvenli bir cennet" sloganı⁴⁵, iki devletin de sınır güvenliğini ve iç işleyişteki dayanışmayı korumak maksatlı politikaları önemseyişini göstermektedir. Yaklaşık 20 milyon göçmenin olduğu belirtilen Almanya, göçmene olan ihtiyacı ve göçmen kabul etme politikası belirgin olmasına rağmen; dayanışma-

⁴² Lacoste, *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu*, 135.

⁴³ Massimo Livi Bacci *Avrupa'da Nüfus Hareketleri*, Çev. M. Timuçin Binder, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2009), 176.

⁴⁴ Zahide Erdoğan, "Birleşik Krallık'ta Mülteci Entegrasyon Politikaları ve Temel Yaklaşımlar", *Göç Dergisi*, 7, S. 1, (2020), 96.

⁴⁵ Fuat Güllüoğınar, "Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, S. 1 (2014), 1.

yı önemseyen ulusal politikasının bir gereği olarak göçmen ülkesi niteliyesiyle anılmayı kabul etmemektedir⁴⁶. Almanya, göçmenlerin toplumsal dayanışmayı sağlayabilmenin ya da toplumsal ayrışma sebeplerinin ölçülebilmesi açısından laboratuvar denebilecek niteliktedir. Hâlihazırda Alman vatandaşlarının göç ile gelenlere karşı tutumlarında farklılıklar olmasının birden fazla sebebi vardır. Her dört kişiden birinin göçmen kabul edildiği Almanya'da; 2017 yılında 5.000'den fazla kişinin katıldığı bir çalışma yapılmış ve bazı Alman vatandaşlarının farklılıklara karşı daha şüpheci olduğu, bazılarının göç ile gelenlerin ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması sebebiyle topluma entegre edilmesi gerektiğini savunduğu görülmüştür⁴⁷. Almanya'nın göçmen konusunda en çok destek aldığı toplumlardan birisini Türkiye oluşturmaktadır. Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin büyük çoğunluğu, iş bulma ve ekonomik refahını artırma amacı gütmektedir. Öte yandan; Almanya'ya göç eden vatandaşların aynı zamanda Türk vatandaşlığını da koruduğu dikkate alınır, sadakat ve uyum yükümlülüğü bakımından ikili bir durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle çifte vergilendirme yasağı, siyasal haklara katılım ve kazancın tabiiyetinde bulunulan ülkede değerlendirilmesi gibi beklentiler dikkate alındığında; aynı anda birden fazla ülkenin vatandaşlığına sahip olan insanların kendini hangi devletin asabiyetinde hissedeceği önemlidir. Çifte vatandaşlık; büyük ölçüde devletlerin izledikleri nüfus siyasetleri, yabancı ülkelere giden vatandaşların asabiyetlerinden kopmalarını önleme çabaları sonucunda ortaya çıkmıştır⁴⁸. Biryandan insanın terk ettiği devlet kendi toplumsal unsurunu oluşturanların çeşitli sebeplerle ülke dışında oturmasına rağmen asabiyetlerine bağlı olmalarını sağlamak, onları gittikleri yerde kollamak; diğer yandan insanın ülkesine gittiği devlet ise göç edenlerin sayısını ihtiyaçları nisabında karşılamak, gelenlerin uyumunu gözetmek ve toplumsal dayanışmayı korumak derindedir. Bu durumu çözümleyebilmek adına çıkar çatışmalarını yumuşatmak ve insanların iradelerine daha geniş serbesti tanımak amacıyla vatandaşlık hukuku bazı kurumlar getirmeyi zorunlu görmüştür⁴⁹.

Bulunduğu konum itibari ile göç konusunda deneyimli devletlerden birisi de Türkiye'dir. Türkiye'de göç olgusu, Almanya ve Birleşik Krallık gibi Avrupa ülkelerinden farklıdır. Türkiye, ekonomik olarak göçmene ihtiyacı olan devletler içinde değerlendirilmemektedir. Özellikle ekonomik işleyişini sürdürmek isteyen Avrupa devletleri ile çeşitli sebeplerle yaşamını sürdürmekte zorlanan insanların vatandaşı olduğu Asya devletleri arasında köprü görevi olan Türkiye, asabiyetin

⁴⁶ Güllüpınar, "Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine", 5.

⁴⁷ Elif Duygu Cindik-Herbrüggen ve Rahman Demirkol, "Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmenlerin Sosyal Hayattaki Ayrımcılık Algıları", *Göç Dergisi*, 9, S.1 (2017), 128.

⁴⁸ Erdoğan Göğer, "Çifte Vatandaşlık", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44, S. 1 (1995), 151-152.

⁴⁹ Göğer, "Çifte Vatandaşlık", 151-152.

bekası bakımında güvenlik tehdidine maruz kalmaktadır. İç güvenliğin sağlanabilmesi ve sınırları içinde toplumsal yaşamın belirliliği bakımından hem kanuni hem de idari düzenlemeler yapılan Türkiye’de, sınır güvenliğinin yeterince sağlanamaması yaygın olarak eleştiriye konu yapılmaktadır. Son dönemlerde çevresinde yaşanan savaşlar ve doğal felaketler sebebiyle giderek göç edilmek istenen hedef ülkeler arasında da yerini alan Türkiye, ekonomik istikrar ve iç güvenlik bakımından asabiyet teorisinin öngördüğü dayanışmayı ve farkındalığı kaybetmemek için politikasını dinamik tutmak zorundadır⁵⁰. Göçte kaynak ve transit ülke konumunda değerlendirilen Türkiye; bir taraftan kendi güvenliğini korumaya çalışırken, bir taraftan Sınır Aşan Organize Suçlarla Mücadele Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, bu Sözleşme’ye ek Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti Sözleşmeleri başta olmak üzere birçok sözleşmede düzenlenen insanların haklarını koruma çabası içindedir⁵¹.

Asabiyet teorisi; devletlerin insan unsurundaki dayanışmayı korumak maksadıyla, yöneticilere göçmen politikalarında dikkatli olmayı görev olarak yüklemiştir. Yukarıda örnekleri görülen tüm modern devletler, hem toplumsal ihtiyacın giderilebilmesi hem de dayanışmanın korunabilmesi için tedbirler almaktadır. Dayanışmasının temeli bakımından etnik ya da dini örgütlenmeye dayanmamakla birlikte, toplumsal bütünleşmeyi sağlamak gayesi güden Amerika Birleşik Devletleri açısından da benzer tedbirler geçerlidir. Benzer dönemlerde aldığı göçmen sayısı bakımından Almanya ile kıyaslandığında milyonlarca fazla göçmen alan Amerika, kendisini göçmenlerin ülkesi olarak tanımlamaktan çekinmemektedir⁵². Toplumsal yapısı bakımından modern ulus devletlerden ayrıldığı iddia edilebilecek Amerika’nın nüfusunun neredeyse tamamını göç ile gelenlerden oluşmaktadır. Tarihsel anlamda klasik siyasi teşkilatlanma süreci birçok devletten ayrılan Amerika’nın kuruluşu, birden fazla etnik grubun tek bir anayasal sözleşme etrafında birleşmelerine dayanmaktadır. Ancak bu yapılanma süreci tamamlandıktan sonra Amerika’nın göçmen politikasında kontrolü tamamen serbest bıraktığı iddia edilemez. Özellikle insan kaynağı ihtiyacını karşılamak için düzenli olarak

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı bünyesinde; göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye girişi ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere faaliyetlerini sürdürmek maksadıyla Göç İdare Başkanlığı kurulmuştur. Göç İdaresi Başkanlığı, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda>.

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa.; Türkiye’de ve birçok ulus devlette uluslararası suçlar kategorisinde ele alınan göçmen kaçakçılığı konusunda ulusal politikalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saydam, *Türk Ceza Hukukunda Göçmen Kaçakçılığı Suçu TCK m. 79*, (Erzincan: Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015) 56 vd.

⁵² Güllüoğınar, “Almanya’da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine”, 5.

göçmen alımı yapan Amerika'ya keyfiyetle vatandaş olabilmek artık mümkün değildir. Gümrük ve Sınır Koruma (CBP), ABD Göçmenlik ve Gümrük Muhafaza (ICE) gibi federal ajansların yanında sınır güvenliğini sağlamak ve kaçak göçle mücadele etmekle görevli birçok kolluk bulunmaktadır. Özellikle, güney sınırından kaçak giriş yapan göçmenleri engellemek amacıyla sınır duvarları inşa etme, dronlar ve gözetleme sistemleri başta olmak üzere birçok teknolojik çözümler kullanma gibi yöntemler herkes tarafından bilinmektedir⁵³.

Tarihi tamamen göçmenler üzerine kurulu olan Amerika'da göçmen politikasına ilişkin birçok mevzuat bulunmaktadır. 1924 Göçmenlik Yasası (Immigration Act of 1924); 20. yüzyıl boyunca ABD nüfusunu şekillendirmiş, göçü büyük ölçüde kısıtlamış ve gelen göçmenlerin çoğunlukla Kuzey ve Batı Avrupa'dan olmasını sağlamıştır. İlgili yasa neredeyse tüm Asyalı göçmenlere kapıyı kapatmış, çoğu Avrupalı Yahudilerden oluşan insanları kapsamış ve Avrupa'daki faşizmden, Holokost'tan kaçan diğer mültecileri dışarıda bırakmıştır. ABD tarihindeki en kısıtlayıcı göç yasalarından biri olan bu yasa, Büyük Buhran dönemi kısıtlamalarıyla benzer şekilde dini, etnik ve ırksal çeşitliliği sınırlamıştır⁵⁴.

1965 Göçmenlik ve Uyrak Yasası (Immigration and Nationality Act), aile birleşimi ve iş gücü temelli göç sistemine geçişi sağlamış ve ABD'de yaşayan göçmenlerin yakın aile üyelerini getirme hakkı bu yasa ile tanınmıştır. 1965'teki yasanın tarihi önemi, 1920'lerden beri yürürlükte olan ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göçün öncelikle Avrupalı göçmenlere ayrılmasını sağlayan etnik kökenli kotaları yürürlükten kaldırmasıdır⁵⁵.

1996 Yasa Dışı Göç Reformu ve Sorumluluk Yasası (Illegal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act), yasa dışı göçle mücadele için sınır güvenliğini artırılmış, göçmen kaçakçılığı cezalandırılmış ve kaçak göçmenlerin sınır dışı edilmesi kolaylaştırılmıştır. Bu düzenlemede kolaylaştırılan sınır dışı işlemleri, Amerika'da tutuklu göçmen sayısını arttırmış, ülkede rekor sayıda göçmenin tutuklanmasına yol açmıştır⁵⁶.

Modern devletlerin nüfus unsurunu korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla uyguladıkları politikalar ile göçmenlerin maruz kaldıkları birtakım uygula-

⁵³ Mary E. Mendoza, "America's Border Wall Is Bipartisan", Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, <https://time.com/6324599/bidens-trump-history-border-wall/>.

⁵⁴ Muzaffar Chishti and Julia Gelatt, "A Century Later, Restrictive 1924 U.S. Immigration Law Has Reverberations in Immigration Debate", Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, <https://www.migrationpolicy.org/article/1924-us-immigration-act-history>.

⁵⁵ Muzaffar Chishti, Faye Hipsman, and Isabel Ball, "Fifty Years On, the 1965 Immigration and Nationality Act Continues to Reshape the United States", Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, <https://www.migrationpolicy.org/article/fifty-years-1965-immigration-and-nationality-act-continues-reshape-united-states>.

⁵⁶ Eleanor Acer and Olga Byrne, "How the Illegal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act of 1996 Has Undermined US Refugee Protection Obligations and Wasted Government Resources", *Journal on Migration and Human Security* 5, S. 2 (2017), 372.

malar hukuk düzeni bakımından sorgulanır bir alan oluşturmuştur. Bilindiği üzere devletlerin dayanışmayı korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla takip edileceği politikalar, modern dönemin hukuk düzeninde temel alınan insan hakları ile sınırlıdır. Bu bağlamda, asabiyyetin korunması ve göçmenlerin hakları arasında gözetilmesi gereken bir birliklilik ortaya çıkmaktadır.

III. ASABIYETİN ZAYIFLAMASI TEHLİKESİ VE GÖÇMEN HAKLARI DENGESİ

Asabiyyet teorisinin önermeleri ve göç edenlerin haklarının korunması arasında hukuk ekseninde bir ilerlemenin takip edilmesi esastır. Günümüzde devletlerin korumakla yükümlü olduğu insan hakları, sadece devletin vatandaşlarına tanınan haklar olarak değerlendirilmemektedir. Herkes gibi göçmenler de insan hakları beyannameleri ve uluslararası anlaşmalar doğrultusunda korunan temel insan haklarına sahiptir⁵⁷. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Uluslararası Göçmen İşçiler Sözleşmesi, ulus devletlerin modern anayasaları ve kanunları; tüm insanların olduğu gibi göçmenlerin de haklarını koruyan düzenlemelere yer vermektedir. Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, işkenceye ve kötü muameleye maruz kalmama, din ve inanç özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, adil yargılanma hakkı gibi temel hakların göçmenlere de sağlanması hukuk düzeninin gerekliliğidir. Bu haklar, göçmenlerin yasal statüsünden bağımsız olarak tüm insanlar için geçerlidir. Bunun yanında göçmenler olağan hayatlarında herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan diğer insanların sahip oldukları haklarla birlikte yaşamlarını sürdürebilmelidir.

Göçmenlerin içinde bulunduğu toplumla dayanışmasını geliştirecek birçok durum üzerinden haklar incelenebilir. Örneğin; göçmen işçiler güvenli ve adil çalışma koşullarına, eşit ücrete ve sosyal güvenceye sahip olmalıdır. Tüm göçmenler, işverenler tarafından kötü muameleye maruz kalmadan çalıştırılabilme hakkına sahiptir. Göçmen işçiler ve ailelerinin sosyal koruma kapsamına alınması, herkes için gelir güvenliğinin sağlanması, yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması, insana yakışır çalışma koşullarının sağlanması, kırılabilirlik ve sosyal dışlanmanın azaltılması gibi politikalar insan haklarının korunmasını ilke edinmiş devletlerden beklenendir⁵⁸. Göçmenlerin uluslararası insan hakları sözleşmelerine göre korunması gereken haklarından birisi de temel sağlık hizmetleridir. Acil sağlık

⁵⁷ Selminaz Adıgüzel, "Göçmen Çocuğun Eğitim Hakkı", *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, S. 5 (2017), 33-34.

⁵⁸ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), göçmen işçilerin haklarının korunmasını savunur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), "Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Ailelerini Sosyal Koruma Kapsamına Almak", s. 27, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_828383.pdf.

hizmetleri gibi yaşama yönelmiş doğrudan tehditlerin bertaraf edilmesi için gerekli müdahalelerde, herhangi bir ücret gözetilmeden göçmenlerin tedavi olabilmesi esastır⁵⁹. Göçmenlere tanınması gereken insan haklarına bir başka örnek de eğitim hakkıdır. Göçmen çocukların eğitim hakkı, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere birçok uluslararası sözleşme tarafından güvence altına alınmıştır. Bu doğrultuda; göçmen çocuklar, göç ettikleri ülkedeki çocuklarla aynı seviyede eğitime erişim hakkına sahiptir. Göçmenler; eğitimde ayrımcılığa uğramama hakkına sahip olmalı, kültürel uyumu kolaylaştıracak dil eğitimi gibi destekleyici hizmetlerden yararlanabilmelidir. Sayılarak arttırılabilecek her bir insan hakkı için uluslararası toplum tarafından koruyucu sözleşmeler akdedilmiştir. Örneğin eğitim hakkını koruyan ve göçmenleri de kapsayan uluslararası sözleşmelerin bazıları şu şekildedir⁶⁰:

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (madde 26)
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme (madde 1 ila 5)
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (madde 13 ve 14)
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (madde 18/4)
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (madde 23, 28 ve 29)
- Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Bireylerin İnsan Haklarına Dair Bildiri (madde 8)
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi (madde 12/4, 30, 43 ve 45)
- Ülke İçinde Zorunlu Göç Ettirme Konusunda Yol Gösterici İlkeler (madde 23)
- Çocuk Hakları Bildirisi (madde 7)

Göçmenler ve çocukları, eğitim politikasıyla kişisel olarak bir hakkını kullarken göç ile geldikleri devletin asabiyetine dâhil olabilmekte ve toplumsal katılım açısından farkındalık kazanmaktadır. Dolayısıyla eğitim, vatandaşlar için olduğu gibi göçmenler açısından da hem bir hak hem de yükümlülüktür. Asabiyet teorisinin vurguladığı toplumsal bütünleşme ve dayanışma açısından eğitim politikası büyük öneme sahiptir.

Göçmenlerin sahip olduğu haklara ilişkin örneklerin sayısı arttırılabilir. Güvenli ve insani yaşam imkânını sağlayan barınma hakkı, insan onuruna uygun yaşam koşullarına sahip olma hakkı, dayanışma içinde oldukları toplum ile eşit fırsatlara ve eşit muameleye tabi olma hakkı, her türlü ayrımcılığa karşı korunma hakkı, mültecilerin zulüm görecekleri ülkelere geri gönderilmeme hakkı gibi bir-

⁵⁹ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), "Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Ailelerini Sosyal Koruma Kapsamına Almak", s. 27, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_828383.pdf.

⁶⁰ Recep Kaplan, "Birleşmiş Milletler Belgelerinde Eğitim Hakkı", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, S. 20, (2015), 332.

çok hak göçmenlerin dâhil oldukları devletten korumasını isteyebileceği haklar arasındadır. Göçmenlerin geldikleri ülkede yaşayan diğer vatandaşlarla benzer haklara sahip olması, dayanışmanın güçlenmesi açısından önemlidir. Göçmenler de tüm vatandaşlar gibi, olağan hayatında dayanışma içinde olduğu toplum ile benzer imkânlara sahip olmayı beklerler. Bu noktada, asabiyet teorisinin toplumsal dayanışma açısından önermeleri ile insan haklarının korunması arasında birliktelik bulunduğu görülmektedir.

SONUÇ

İbn-i Haldun'un asabiyet teorisindeki toplumsal dayanışma ile modern devletlerin insan haklarına dayanan hukuk düzeni arasında, özgürlük ile güvenlik arasındaki simbiyotik ilişkinin olduğu ifade edilebilir. Modern devletin ulusal güvenliğini koruması aynı zamanda insan haklarının korunması ile mümkündür. Asabiyetin gözettiği dayanışma için toplumu oluşturan her insanın eşit haklara sahip olması gerekir. Öte yandan toplumu oluşturan her bir insanın, diğer insanların hak ve özgürlüklerine saygı gösterme yükümlülüğü vardır. Şu halde ister göç ile gelmiş olsun ister yerleşik halde olsun tüm insanların asabiyetin ortaya çıkardığı sözleşmeye sadakati gereklidir. Asabiyet teorisinin beklediği dayanışma, toplumsal sözleşme ile kurulmuş modern anayasaların ve yasaların düzenlediği hak ve yükümlülüklerin gözetilmesiyle mümkün olabilmektedir. Göç edenlerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesi için sağlanması gereken haklar ile göç edilerek geline devletlerin vatandaşına yüklediği sorumluluklar bir arada değerlendirilmelidir. Bu birlikteliğin tutarlı şekilde takip edilmesi, devlet alanında yönetimi meşru olarak sürdüren siyasi iktidarların görevidir. Siyasi iktidarların üzerine kuruldukları toplum içinde asabiyetin beklediği dayanışmayı sağlama görevlerinin bulunduğuna işaret eden İbn-i Haldun'a göre, bu görevin hakkıyla yerine getirilmemesi durumunda çözülme yaşanmaktadır. Şu halde siyasi iktidarlar, uluslararası sözleşmelerle korunan insan hakları ile toplumsal dayanışma arasındaki birlikteliği gözeterak koruma görevini üstlenmiştir.

Siyasi iktidarlar, dayanışmayı güçlendirmek ve insan haklarını korumak için nüfus üzerinde çeşitli stratejiler uygulayabilirler. Hem insan haklarının hem de toplumsal dayanışmanın sağlanması için hassasiyetle takip edilmesi gereken bazı politikalar şu şekilde sayılabilir:

- Eğitim planlaması; toplumu oluşturan insanların normlarına ve değerlerine olan bağlılıklarını arttırmalı, topluma katılmak isteyenlerin dayanışmadan beklenen özelliklere erişmesini sağlamalıdır. Eğitim sürecinde, toplumu oluşturan insanların haklarını ve yükümlülüklerini öğrenmesi sağlanmalıdır.
- Nüfusu oluşturan insanlar arasındaki ekonomik ve sosyal adaletin sağlanmasıdır. Adalet, asabiyetin güçlenmesini ve insan haklarına erişimi kolaylaştıracaktır.

- Toplumu oluşturan insanlar, eşit haklara ve fırsatlara sahip olduğunu görmelidir. Eşitlik seviyesi, toplumsal dayanışma ve insan haklarının korunma oranını gösterir.
- Nüfus, nicelik ve nitelik yönünden siyasi iktidarlar tarafından düzenli olarak takip edilmelidir. Özellikle topluma dâhil olan dışarıdan katılımlarda kontrolün kaybedilmesi hem dayanışmayı hem de insan haklarını zedeleyecektir. Toplumu oluşturan insanların dayanışmasını artırmak ve insan haklarına erişimi kolaylaştırmak için nüfusun değişim ve dönüşümü öngörülebilir olmalıdır.

İbn-i Haldun'un işaret ettiği üzere; asabiyetin içeriden ve dışarıdan zayıflaması, toplumu oluşturan insanların haklarına erişimini engelleyecek ve toplumsal çözülmeyi kaçınılmaz kılacaktır. Ekonomik krizlerde, savaşlarda ve doğal afetlerde bir devletin güçlü olabilmesini sağlayan asabiyetin beklediği dayanışmadır. İnsanların haklarına erişme konusunda şüphe duymadığı bir devlete vatandaş olması, modern dönemde gözetilen dayanışmanın temelinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Acer, Eleanor and Byrne, Olga. “How the Illegal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act of 1996 Has Undermined US Refugee Protection Obligations and Wasted Government Resources”, *Journal on Migration and Human Security* 5, 2 (2017): 356-378.
- Adıgüzel, Selminaz. “Göçmen Çocuğun Eğitim Hakkı”, *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, S. 5 (2017): 27-42.
- Akad, Mehmet - Dinçkol, Bihterin Vural - Bulut, Nihat. *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 2021.
- Akbay, Muvaffak. *Umumi Amme Hukuku Dersleri*. Ankara: AR Basımevi, 1948.
- Babacan, Mehmet Emin ve Yılmaz, İsa. “Modern Dönem Türkiye Toplumunda Asabiyet ve Sosyal Sermaye İlişkisi”, *İbni Haldun Çalışmaları Dergisi*, 4, 2 (2019): 173-191.
- Bacci, Massimo Livi. *Avrupa’da Nüfus Hareketleri*. çev. M. Timuçin Binder, İstanbul: Literatür Yayınları, 2009.
- Bıçak, Ayhan. *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- Cengiz, Ercan. “Timur’un Suriye Seferi’nde Halep ve Şam Âlimleriyle Yaptığı Görüşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 70 (2021): 359 - 374.
- Chishti, Muzaffar - Hipsman, Faye and Ball, Isabel. “Fifty Years On, the 1965 Immigration and Nationality Act Continues to Reshape the United States”, Erişim Tarihi: Eylül 12, 2024, <https://www.migrationpolicy.org/article/fifty-years-1965-immigration-and-nationality-act-continues-reshape-united-states>.
- Chishti, Muzaffar and Gelatt, Julia. “A Century Later, Restrictive 1924 U.S. Immigration Law Has Reverberations in Immigration Debate”, Erişim Tarihi: Eylül 12, 2024, <https://www.migrationpolicy.org/article/1924-us-immigration-act-history>.
- Çağlayandereli, Mustafa. *Nüfus Sosyolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2019.
- Erdoğan, Zahide. “Birleşik Krallık’ta Mülteci Entegrasyon Politikaları ve Temel Yaklaşımlar”, *Göç Dergisi* 7,1 (2020): 95-120.
- Göç İdaresi Başkanlığı, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda>.
- Göğer, Erdoğan. “Çifte Vatandaşlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44, 1(1995): 128-181.
- Gözler Kemal. “Devletin Bir Unsuru Olarak “Millet” Kavramı”, *Türkiye Günlüğü* 64 (2001): 108-123.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.
- Güllüpnar, Fuat. “Almanya’da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14, 1 (2014): 1-16.
- Herbrüggen, Elif Duygu Cindik ve Demirkol, Rahman. “Almanya’da Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmenlerin Sosyal Hayattaki Ayrımcılık Algıları”, *Göç Dergisi* 9, 1 (2017): 127-136.

- İbn-i Haldun. *Mukaddime*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2013.
- Kaplan, Recep. “Birleşmiş Milletler Belgelerinde Eğitim Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, 20 (2015): 329-373.
- Kuper, Adam. *İkel Toplumun İcadı Bir İllüzyonun Dönüşümleri*. çev. İsmail Türkmen, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Lacoste, Yves. *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu*. çev. Mehmet Sert, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Malinowski, Bronislaw. *İkel Toplum*. çev. Hüseyin Portakal, Ankara: Öteki Yayınevi 1999.
- Mendoza, Mary E. “America’s Border Wall Is Bipartisan”, Erişim Tarihi: Eylül 12, 2024, <https://time.com/6324599/bidens-trump-history-border-wall/>.
- Okandan, Recai Galip. *Umumi Amme Hukuku Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1952.
- Özcan, Mehmet Tefik. *İkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012.
- Özcan, Oğuz. “İbn Haldun’da Devlet Düşüncesi ve “Devlet Araç mı, Amaç mı?” Tartışması Bağlamında Mukayeseli Bir Değerlendirme: (İbn Haldun-Aristoteles-Thomas Hobbes)”, *İbni Haldun Çalışmaları Dergisi* 1, 1 (2016): 63-92.
- Saydam, Mehmet. *Türk Ceza Hukukunda Göçmen Kaçakçılığı Suçu TCK m. 79*, Erzincan: Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.
- TDK Sözlüğü. Erişim Tarihi, Eylül 10, 2024, <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDK Sözlüğü. Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). “Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Ailelerini Sosyal Korumaya Kapsamına Almak”, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2024, https://www.ilo.org/sites/default/files/wc_msp5/groups/public/@europe/@rogeneva/@iloankara/documents/publication/wcms_828383.pdf.
- Uygun, Oktay. *Devlet Teorisi*. İstanbul: XII Levha Yayınları. 2014.
- Uygun, Oktay. *İbni Haldun’un Toplum ve Devlet Kuramı*. İstanbul: XII Levha Yayınları, 2008.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. çev. Talha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Yıldız, M. Cengiz. “Osmanlı’nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik”, Erişim Tarihi: Eylül 13, 2024, <https://www.bingol.edu.tr/media/231552/3osmanli-son-donem-fikirleri-14-sayfa.pdf>.
- Yusofi, Sayed Hanan. “İbn-i Haldun’un Düşüncesi ve Uluslararası İlişkiler”, *Trakya Üniversitesi Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1,1 (2018): 17-38.
- Zabunoğlu, Hamide Gökçe. “Günümüzde Ulus-Devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, 1 (2018): 535-559.
- Zabunoğlu, Yahya Kazım. *Kamu Hukukuna Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1973.